

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.04 Західноукраїнського
національного університету
46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Одинака Олександра Олександровича на тему «Цивільно-правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, галузь знань 081 - Право

Актуальність теми дослідження. За висновком Організації економічного співробітництва та розвитку, посилення уваги до захисту прав споживачів фінансових послуг у всьому світі пояснюється особливостями сучасних фінансових продуктів та послуг, які передбачають можливість істотного перекладення ризиків, що виникають, саме на споживачів. Нездатність споживачів належним чином зрозуміти та оцінити ризики на фоні недостатнього правового регулювання та агресивних методів просування з фінансових послуг, які до того ж можуть супроводжуватися зловживаннями, шахрайством та іншими неправомірними діями з боку надавачів послуг, створюють загрозу для економічної безпеки населення та підривають його довіру до фінансових ринків, що має негативний вплив на рівень добробуту громадян та стримує економічний розвиток. Водночас освіченого та фінансово грамотного споживача набагато складніше примусити до необдуманих дій, що опосередковано сприяє фінансовій та макроекономічній стабільності.

При цьому належний захист прав споживачів фінансових послуг повинен сприяти усвідомленню такими споживачами всіх умов надання фінансових послуг, рішення про отримання яких вони приймають, а також зниженню ризиків діяльності фінансових установ, поведінка яких на ринку є виваженою та економічно обґрунтованою. Динаміка потреб споживчого ринку фінансових послуг спонукає, з одного боку, до впорядкування правового регулювання цих суспільних відносин, з іншого – до зміни якості їх регулювання, створення нових механізмів, специфічного адміністративно-правового режиму, який, залежно від особливостей та виду фінансових продуктів, дозволяв би поєднувати юридичні засоби регулювання, адаптуючи їх до конкретних правових ситуацій.

Населення не має доступу до інформаційних матеріалів про фінансові послуги, які містять достовірні відомості про зміст таких послуг, їх орієнтовну вартість, пов'язані з ними ризики та юридичні наслідки. На даний час інформація щодо фінансових послуг пропонується переважно у вигляді різноманітних рекламних та інших подібних продуктів, контроль за об'єктивністю і достовірністю яких недостатній, а механізм спростування

наведеної в них інформації відсутній. Ділова практика установ, що надають фінансові послуги, не завжди базується на високих стандартах надання таких послуг. В Україні недостатньо застосовуються такі механізми регулювання стандартів надання фінансових послуг, як добровільні кодекси (кодекси етики), що зумовлює зниження рівня довіри до фінансового сектору. Допоміжна діяльність на ринках фінансових послуг, що пов'язана з інтересами фізичних осіб, також потребує вдосконалення, оскільки на сьогодні 5 залишаються не вирішеними на законодавчому рівні питання правового статусу та забезпечення діяльності колекторських агентств/установ із реструктуризації боргів і відступлення (відчуження) банками небанківським установам права вимоги за кредитами, наданими фізичним особам. Також потребують удосконалення питання діяльності фінансових посередників як необхідного елементу інфраструктури ринків фінансових послуг. В Україні зафіксовані факти надання фінансових послуг особами, що не мали на те законних прав, при цьому наявний механізм виявлення фактів такої діяльності та її припинення є неефективним.

Законодавство про захист персональних даних, яке поширюється і на сферу надання фінансових послуг, забезпечує захист персональної інформації споживача. Водночас тим не врегульованим є питання щодо передачі персональних даних споживачів фінансових послуг установам, які провадять допоміжну діяльність на ринках фінансових послуг, колекторським компаніям, а також дотримання такими компаніями вимог щодо таємниці приватного життя. Розв'язання зазначеної проблеми можливе в рамках нормативно-правового врегулювання такої діяльності, що зумовлює актуальність зазначеного дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній цивільно-правовій науці спеціальним комплексним дослідженням теоретико-практичних проблем цивільно-правового регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг. У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано нові або такі, що містять елементи наукової новизни положення, які виносяться на захист.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірність. Дисертаційна робота характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структура дослідження, що обрана дисертантом ґрунтується на класичному науковому підході. Виклад основного матеріалу дослідження є логічним, послідовним, спрямованим на досягнення поставленої мети і виконання завдань.

Для проведення наукового дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, а також їх поєднання.

Серед загальнонаукових методів слід виділити діалектичний аналіз, методи емпіричного та емпірико-теоретичного пізнання, формально-логічні методи, метод сходження від абстрактного до конкретного та від конкретного до абстрактного, порівняльний метод, системний підхід, метод формалізації та інші.

Основа емпіричного методу полягала у спостереженні та зборі судової практики та іншої інформації про застосування та реалізацію норм права, а також у час вивчення історії становлення та розвитку інституту захисту прав споживачів фінансових послуг (підрозділи 1.1, 1.2).

Емпірико-теоретичні методи включали, серед іншого, узагальнення, структурування, порівняння, виділення та іншу обробку зібраного емпіричного матеріалу, які було застосовано під час вивчення форм та способів захисту прав споживачів фінансових послуг (підрозділи 2.2, 2.3).

З методології формальної логіки застосовувалися аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, моделювання та узагальнення, зокрема під час авторської розробки Проекту Національної програми реалізації державної політики у сфері захисту прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг на період 2022–2027 рр. (Додаток В).

Широко застосовувалися методи системного та комплексного аналізу прав споживачів фінансових послуг.

Серед спеціально-правових методів слід виділити формально-догматичний, порівняльно-правовий, порівняльно-історичний методи, методи тлумачення, аналогії, моделювання, які активно використовувались під час вивчення процесу адаптації законодавства України про захист прав споживачів фінансових послуг до норм і стандартів ЄС.

Обґрунтованість положень, сформульованих в дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел. Дисертантом опрацьовано значний масив нормативно-правових актів, загальної та спеціальної національної та іноземної наукової літератури, що стосуються предмету дослідження.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є незаперечною.

Висновки, що містяться в роботі, є дійсно новими, належно обґрунтованими і достовірними. Спостерігається повне та всебічне використання емпіричного матеріалу. Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, виконане дисертантом особисто на рівні, що відповідає встановленим вимогам.

Зміст дисертації загалом можна охарактеризувати як достатньо високий із належним теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Представлені у роботі дефініції, критерії та класифікації є зрозумілими і достатньо обґрунтованими, відтак їх застосування дозволили дисертанту аргументовано відстоювати власну позицію щодо багатьох дискусійних питань форми та змісту позасудового врегулювання адміністративних спорів.

Окремого схвалення потребують запропоновані автором дефініції, зокрема: «цивільно-правового режиму забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг» як особливого, регламентованого нормами цивільного права порядку забезпечення безпеки споживачів на ринку фінансових послуг, що базується на специфічному поєднанні юридичних засобів диспозитивного характеру (у тому числі загальнодозвільних методів правового регулювання) суспільних відносин майнового та особистого немайнового характеру, метою якого є захист прав та законних інтересів громадян – споживачів фінансових послуг; «систему захисту

прав споживачів фінансових послуг» визначено як сукупність правових, економічних, регулятивних форм та методів, спрямованих на захист прав та дотримання законних інтересів споживачів фінансових послуг, а також визначення понять «фінансова послуга», «споживач фінансових послуг», «послуга споживчого характеру», «правовий статус споживача фінансових послуг», в яких вказано можливість наділення споживача низкою процесуальних прав і можливостей для застосування публічно-правових засобів захисту його прав та законних інтересів.

Цілком підтримуємо запропоноване автором узагальнення доктринальних підходів до формування нової парадигми прав споживачів фінансових послуг у контексті формування нового міжгалузевого інституту, який становить сукупність правових норм, правил та принципів, що визначають механізм реалізації споживчих прав клієнтів фінансових установ, форми пруденційного та непруденційного захисту споживачів від можливих порушень.

Заслужують окремої уваги висновки автора щодо:

визначення переліку ознак цивільно-правового режиму забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, до яких, зокрема, належать функціональний режим, який є складовою цивільно-правового режиму забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, який санкціонується та гарантується державою шляхом його закріплення у відповідних нормативно-правових актах; зазначений режим характеризується диспозитивним методом правового регулювання, що заснований на принципах юридичної рівності суб'єктів правовідносин;

дослідження цивільно-правової відповідальності за порушення порядку надання фінансових послуг як однієї з форм державного примусу, що полягає у застосуванні судом до правопорушника майнових санкцій, що створюють для нього невігідні наслідки майнового характеру та спрямовані на відновлення порушених прав потерпілого;

науково-практичні рекомендації у сфері застосування зарубіжного досвіду захисту прав споживачів на ринку фінансових послуг шляхом використання альтернативних способів захисту, що дасть змогу покращити захист та підвищити рівень довіри населення до фінансової системи України;

дослідження процесу становлення та розвитку законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг у контексті прийняття нормативно-правових актів «нового» покоління з метою забезпечення механізмів їх захисту в період дії воєнного стану та значних соціальних потрясінь.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає у тому, що висновки та рекомендації, які містяться в роботі, можуть бути використані:

у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень у сфері цивільного, споживчого та зобов'язального права України;

у правотворчій діяльності – при формуванні концептуальних напрямів реформування механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг, а також удосконаленні законодавства із зазначених питань для розвитку цивільного законодавства України у сфері захисту прав споживачів;

у правозастосовній діяльності – для вдосконалення судової практики, а також механізмів позасудового вирішення спорів у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг;

в освітньому процесі – для підвищення якісного рівня правових знань студентів-юристів та правової освіти громадян України. Матеріали дисертації можуть бути використані для викладання дисциплін «Цивільне право», «Зобов'язальне право», підготовки монографій, підручників, лекцій, навчальних посібників, методичних матеріалів із зазначених курсів.

Дисертантом підтверджується, що положення дисертаційної роботи застосовуються при викладанні окремих дисциплін в освітньому процесі закладів вищої освіти, зокрема, Західноукраїнського національного університету (акт впровадження № 126-23/1337 від 12 вересня 2022 року).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Положення, що викладені в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені у тринадцяти наукових працях, у тому числі: чотирьох статтях у вітчизняних фахових виданнях, двох статтях у наукових періодичних виданнях інших держав; семи тезах у матеріалах наукових конференцій. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. І дисертація, і автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог МОН України.

Дискусійні положення і зауваження. У цілому, позитивно оцінюючи значення дисертаційного дослідження та його зміст, варто зауважити про наявність деяких положень, що потребують додаткової аргументації та обумовлюють дискусію.

1. На сторінці 101 дисертації дисертант оперує поняттями «форма захисту», «спосіб захисту», «порядок захисту» і «засіб захисту» та відносить їх до охоронно-правових категорій, проте деталізації потребує розмежування зазначених категорій, а також питання про їхнє місце та роль у механізмі реалізації охоронної функції права.

2. На сторінці 107 дисертації зазначено, що запровадження посади фінансового омбудсмена створює ефективну альтернативу національній системі правосуддя. Метою діяльності фінансового омбудсмена є захист прав дрібних споживачів, які не мають фінансових можливостей для захисту своїх прав у суді. Автор досліджує дві основних моделі формування інституту фінансових омбудсменів – німецька та британська, та говорить про доцільність запровадження в Україні своєї унікальної моделі функціонування інституції фінансового омбудсмена, проте зазначене положення потребує деталізації в частині опису повноважень омбудсмена та порядку призначення його на посаду.

3. На сторінці 119 дисертації вказано, що спроби законодавця заборонити фінансовим установам зловживати розглядом спорів, пов'язаних із захистом прав споживачів фінансових послуг у третейських судах, що часто є контрольованими фінансовими посередниками, виявляються неідеальними. Тому ч.1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» доповнена пунктом 14, відповідно до якого третейські суди не можуть розглядати справи у спорах про

захист прав споживачів, у тому числі і споживачів фінансових послуг. Проте оскільки судова практика прямує шляхом визнання за фінансовими установами прав на використання інституту третейського розгляду за позовами, поданими до споживачів фінансових послуг, автору слід визначити роль третейських судів у механізмі захисту прав споживачів фінансових послуг.

Висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, не применшують належного наукового рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, її наукову та практичну цінність.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Олександра Олександровича Одинака на тему «Цивільно - правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг» є завершеною, самостійно підготовленою науковою працею.

Результати проведеного дисертаційного дослідження всебічно викладені у наукових працях в обсягах, необхідних для висвітлення основних наукових здобутків здійсненої роботи. Зміст автореферату дисертації повною мірою відображає структуру, хід проведеного дослідження, його основні положення та висновки. Автореферат дисертації не містить положень, які не увійшли до основного змісту роботи.

Дисертаційне дослідження Олександра Олександровича Одинака відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, галузь знань 081 – Право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри цивільного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Руслана ГЕЙНЦ

